

A Social Re-reading of the Twelve-Day Iran-Israel War

Somayeh Tohidlou

Assistant Professor, Department of Social Studies, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS) Tehran, Iran, (s.tohidlou@ihcs.ac.ir)

Abstract

The twelve-day war in May 2025 acted as a "limit situation" that suspended the Iranian life-world. This study phenomenologically explores this event through intellectual elites to determine how it became problematized in the absence of credible official narratives and its implications for the social contract. Using a qualitative approach and "Reflexive Thematic Analysis," research analyzed data from 58 elite speeches across 15 specialized sessions of the Iranian Sociological Association. Findings revealed trauma within four dimensions: 1. Epistemological-Political (crisis of authority and "media stuttering"); 2. Economic-Spatial (structural defenselessness of metropolises and "Uberization of survival"); 3. Psycho-Ethical (moral collapse in the "survival tunnel" and gendered trauma); 4. Identity-Prospertive (transition from Ummah-ism to civic nationalism). The synthesized layered model demonstrates that trauma originated in infrastructure and penetrated the identity core. This model indicates the birth of "hidden agency" and "chronic questioning." Reconstructing the social contract in post-war Iran will not be achieved through physical reconstruction but by legitimizing narrative plurality and civic nationalism. In this framework, "Iran" is redefined not as an ideological concept, but as a "civic sanctuary" for its citizens. The war served as a final warning, necessitating a return to a pluralistic contract to avoid endless suspension.

Keywords: Twelve-Day War, Media Stuttering, Limit Situation, Reflexive Thematic Analysis, Social Contract.

Social Problems of Iran, Vol. 17, No. 1, Spring 2026

Received: 02/02/2026 Accepted: 18/04/2026 Pages 9-38

Extended Abstract

1. Introduction

The twelveday war between Iran and Israel in June 2025 represented more than a brief military confrontation; it constituted a profound social rupture that disrupted the everyday life of millions of Iranian citizens. In Jaspers' terms, the conflict functioned as a "limit situation," an event that interrupts ordinary routines and exposes the fragility of social meanings and institutions. During the conflict, uncertainty, fear of bombardment, and the rapid circulation of contradictory information destabilized the ontological security of the Iranian lifeworld. As a result, the war was experienced not only as a geopolitical event but also as a moment that forced society to confront hidden vulnerabilities in its social and institutional structures.

The main issue addressed in this study is the emergence of a "crisis of meaning" during the war. Official institutions attempted to frame the conflict through familiar ideological narratives emphasizing unity, resistance, and strategic success. However, many intellectual observers argued that these narratives failed to adequately capture the lived experiences of citizens. Instead of providing interpretive clarity, official discourse often appeared repetitive and hesitant, creating what several commentators described as a form of "structural stuttering." This gap between official narratives and everyday experiences produced what can be described as a "narrative vacuum," leaving citizens without credible interpretive frameworks capable of explaining the social meaning of the crisis.

This research therefore seeks to examine how the twelveday war was interpreted and problematized by Iranian social thinkers. Rather than focusing on military strategy or diplomatic developments, the study adopts a sociological perspective that explores the social, cultural, and psychological dimensions of the conflict. Particular attention is given to how intellectuals interpreted the war as a revealer of deeper structural tensions within Iranian society, including urban vulnerability, economic insecurity, gendered experiences of trauma, and transformations in national identity. The significance of this study lies in its attempt to move beyond hardwarecentered conceptions of security toward a social interpretation of war. From this perspective, the conflict becomes an event that exposes latent social fault lines and stimulates debates about the future of the national social contract.

2. Methodology

This study adopts a qualitative interpretive approach based on Reflexive Thematic Analysis (RTA), as articulated by Braun and Clarke (2021, 2022). RTA allows researchers to identify patterns of meaning within complex discursive data while acknowledging the interpretive role of the analyst. The aim is not statistical generalization but the reconstruction of conceptual frameworks through which social actors interpret events.

A Social Re-reading of the Twelve-Day Iran-Israel War

The empirical data were drawn from a series of scholarly discussions organized after the war. Between July and October 2025, the Iranian Sociological Association, in collaboration with the University of Tehran, hosted fifteen thematic sessions examining the social consequences of the conflict. These sessions brought together 58 prominent Iranian scholars from various disciplines, including sociology, political science, psychology, urban studies, and cultural studies. The interdisciplinary nature of the panel provided a wide range of analytical perspectives on the social impact of the war.

The analysis followed Braun and Clarke's sixphase process. The first phase involved immersion in the data through repeated reading of the transcripts in order to gain a comprehensive understanding of the discussions. In the second phase, initial codes were generated inductively from the data. Examples of early codes included "media stuttering," "urban spatial trap," "economy of survival," and "militarization of motherhood."

The third phase involved clustering these codes into broader thematic categories. In the fourth phase, the themes were reviewed and refined to ensure that they accurately represented the patterns of meaning present in the dataset. During the fifth phase, themes were clearly defined and organized into four main analytical spheres reflecting the different dimensions of the social experience of war.

Finally, the sixth phase involved synthesizing the themes into an interpretive framework that explains how different layers of social trauma emerged during the conflict. Reflexivity was maintained throughout the research process to ensure that the analysis balanced theoretical interpretation with the empirical voices of the participants.

3. Findings

The analysis identified fourteen interconnected themes grouped into four major spheres—epistemologicalpolitical, economicspatial, psychoethical, and identityprospective—showing that the war produced a multidimensional social shock affecting institutions, urban life, and collective identity. In the epistemologicalpolitical sphere, participants highlighted a phenomenon described as "media stuttering," where official communication failed to adequately represent the social trauma experienced by citizens. Government narratives continued to rely on familiar ideological themes of solidarity and resistance, but many people perceived them as disconnected from their lived realities of fear and uncertainty. As a result, the credibility of official discourse weakened and alternative narratives circulating through social media and informal networks gained greater influence, reflecting a broader legitimacy crisis in the relationship between institutions and society.

The economicspatial dimension revealed the structural vulnerability of large cities such as Tehran, which lacked effective warning systems and accessible shelters and were therefore described as "spatial traps." At the same time, the crisis pro-

duced what participants called the “Uberization of survival,” as precarious workers in informal and platformbased jobs were forced to continue working despite security risks in order to sustain their livelihoods. In the psychoethical sphere, discussions pointed to a process of “moral tunneling,” where the pressure of survival reduced empathy toward marginalized groups and sometimes led to scapegoating narratives, particularly against Afghan migrants. Participants also emphasized the gendered nature of wartime experience, noting that women played crucial roles in managing household crises while remaining largely absent from official narratives. Finally, the identityprospective sphere suggested a shift in collective identity toward “civic nationalism,” where the homeland is increasingly understood as a shared civic space requiring protection and collective responsibility.

4. Conclusion

The findings of this study suggest that the twelveday war functioned as a revealing moment that exposed underlying tensions within Iranian society. The conflict highlighted the limitations of a security paradigm focused primarily on military power while neglecting the social and communicative foundations of resilience. The analysis indicates that national resilience cannot be produced solely through topdown narratives. Instead, it requires the reconstruction of a credible public sphere in which diverse voices are able to participate in shaping the interpretation of collective experiences. Strengthening institutional transparency and recognizing social plurality appear essential for rebuilding trust between state and society. Based on the discussions analyzed in this research, three possible trajectories for the postwar period can be identified. The first scenario involves gradual erosion, in which unresolved structural vulnerabilities lead to persistent uncertainty and social fragmentation. The second scenario involves radicalization, where continued moral polarization and scapegoating intensify internal tensions within society. The third and more constructive scenario involves the reconstruction of the social contract. The emergence of civicoriented interpretations of national identity suggests the possibility of redefining the homeland as a space grounded in rights, security, and plural coexistence. In this perspective, the resilience of society depends not only on material reconstruction but also on restoring the capacity of citizens to participate in public narration and collective meaningmaking. Ultimately, the war demonstrated that the most durable form of security is rooted in a social order that recognizes the dignity and agency of its members. Rebuilding trust, strengthening communicative institutions, and acknowledging diverse social experiences may therefore constitute the most important foundations for postwar reconstruction.

Keywords: war and society, narrative crisis, civic nationalism, social trauma, reflexive thematic analysis, Iran.

بازخوانی اجتماعی جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل

سمیه توحیدلو^۱

چکیده

رخداد جنگ دوازده روزه در خرداد ۱۴۰۴، به مثابه یک «موقعیت حدّی»، نظم زیست جهان ایرانی را دچار تعلیق نمود. مسئله پژوهش، واکاوی پدیدارشناختی این رخداد از نگاه نخبگان فکری است تا مشخص شود در غیاب روایت‌های رسمی، واقعه چگونه مسئله‌مند شده و چه دلالت‌هایی برای قرارداد اجتماعی دارد. این مطالعه با رویکرد کیفی و راهبرد «تحلیل مضمون بازتابی»، داده‌های ۵۸ سخنرانی نخبگان در ۱۵ نشست تخصصی انجمن جامعه‌شناسی ایران را واکاوی کرده است. یافته‌ها نشان داد تروما در چهار ساحت کالبدشکافی شده است: (۱) ساحت معرفتی-سیاسی (بحران مرجعیت و لکنت رسانه‌ای)؛ (۲) ساحت اقتصادی-فضایی (بی‌دفاعی ساختاری کلان‌شهرها و اویری‌سازی بقا)؛ (۳) ساحت روانی-اخلاقی (فروپاشی اخلاقی در تونل بقا و ترومای جنسیتی)؛ (۴) ساحت هویتی-آینده‌نگر (تحول از امت‌گرایی به ملی‌گرایی مدنی). سنتز یافته‌ها در مدل لایه‌بندی شده نشان می‌دهد تروما از لایه‌های زیرساختی و کالبدی آغاز و به هسته هویتی رسیده است، به همین دلیل بازسازی قرارداد اجتماعی در ایران پس‌اجنگ، از معبر رسمیت‌بخشیدن به این تکثر روایی و ملی‌گرایی مدنی (و نه فقط از طریق بازسازی کالبدی) میسر خواهد بود؛ جایی که ایران یک «پناهگاه مدنی» تعریف می‌شود.

کلیدواژگان: جنگ دوازده روزه، لکنت رسانه‌ای، موقعیت حدّی، تحلیل مضمون بازتابی، قرارداد اجتماعی.

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، s.tohidlou@ihcs.ac.ir

۱. مقدمه

رخداد جنگ دوازده روزه در خرداد ۱۴۰۴، فراتر از یک رویارویی نظامی، به مثابه یک «موقعیت جدی»^۱ عمل کرد که تمامی ساختارهای صلب و عادت‌واره‌های زیست‌جهان ایرانی را دچار تعلیق و گسیختگی نمود. در لحظه وقوع چنین بحران عریانی، نهادهای رسمی تولید معنا دچار نوعی «لکنت ساختاری» گشتند و روایت‌های موجود، از بازنمایی ابعاد پدیدارشناختی و اجتماعی واقعه بازماندند. این گسست معرفتی میان «واقعیت تروما» و «روایت‌های رسمی»، ضرورتی آنی برای یک بازخوانی همه‌جانبه ایجاد کرد؛ چراکه در غیاب تبیین‌های نخبگانی، جامعه در وضعیت «بی‌پناهی معنایی» رها می‌شد. در پاسخ به این خلأ روایتی، سلسله نشست‌های تخصصی انجمن جامعه‌شناسی ایران (در پانزده نشست تخصصی با عناوین متنوع و با حضور ۵۸ نفر از اندیشمندان علوم انسانی)، به مثابه یک میدان مقاومت فکری و تلاشی برای «صورت‌بندی رنج اجتماعی ماحصل جنگ» پدید آمد تا صداهای متکثر جامعه را در ساحت‌های مختلف بازتاب دهد. واکاوی این نظرات مبنای کار مقاله حاضر است.

اهمیت این مطالعه در آن است که رخداد رانه به مثابه یک «آشکارساز اجتماعی» می‌نگرد که شکاف‌های پیشین در ساحت‌های اخلاقی، فضایی و هویتی را به سطح آورده است. مسئله بنیادین این پژوهش، واکاوی «ادراک نخبگانی» از فروپاشی مرزهای امنیت و شهر است؛ جایی که مفهوم «فضا» در کلان‌شهری چون تهران دگرگون شده و تجربه تروما برای سوژه‌هایی چون زنان، کارگران و مهاجران به‌گونه‌ای متفاوت بازنمایی گردیده است. از سوی دیگر، این رخداد به مثابه یک ترومای جمعی، لایه‌های پنهان هویت و اخلاق را در وضعیت اضطرار به چالش کشیده و ضرورت بازسازی مفهوم «وطن» را بر پایه تکثر روایت‌ها برجسته کرده است. لذا این نوشتار با تمرکز بر تأملات نخبگانی، در پی استخراج دلالت‌های پنهانی است که می‌تواند مبنای بازسازی قرارداد اجتماعی در دوران پساجنگ قرار گیرد.

بر این مبنای، این پژوهش در هدف کلان خود به دنبال واکاوی پدیدارشناختی رخداد جنگ دوازده روزه از دریچه نگاه نخبگان است تا مشخص شود این واقعه چگونه «مسئله‌مند» شده است. این مطالعه با فراروی از گزارشگری وقایع و با رویکردی تبیینی، اهداف فرعی خود را بر کالبدشکافی لکنت رسانه‌ای، تبیین ناامنی فضایی در تهران و رصد فرسایش اخلاق اجتماعی استوار کرده است.

1. Limit Situation

بر همین اساس، پرسش‌های اصلی تحقیق که راهبر فرآیند تحلیل مضمون بوده‌اند، عبارت‌اند از:

- گسست میان واقعیت جنگ و روایت‌های رسمی، چه چالشی در ساحت مرجعیت رسانه‌ای ایجاد کرده و نخبگان چگونه این «لکنت» را صورت‌بندی کرده‌اند؟
- از دید نخبگان، جنگ چگونه مفاهیم «فضا» و «امنیت شهری» را در تهران دگرگون کرد و تجربه تروما برای سوژه‌هایی چون زنان، کارگران و مهاجران چگونه بازنمایی شده است؟
- این موقعیت استثنایی، چه تأثیری بر اخلاق مسئولیت، فرسایش هم‌دلی و بازتعریف هویت ملی در دوران پساجنگ داشته است؟
- برآیند این تغییرات در ساحت‌های چهارگانه، چه تصویری از بازسازی قرارداد اجتماعی در ایران پساجنگ ارائه می‌دهد؟

۲. چارچوب مفهومی

واکاوی پدیدارشناختی رخداد جنگ دوازده‌روزه در این مطالعه، بر بستری از یک «سنتز تحلیلی-تبیینی» استوار است که هدف آن صیانت از مرزهای میان ساختار معرفتی پژوهش و دستگاه نظری مشارکت‌کنندگان است. ضرورت این تفکیک از آنجاست می‌شود که پژوهشگر برای سازمان‌دهی به کثرت روایت‌ها، نیازمند یک چارچوب مفهومی است، درحالی‌که نخبگان فکری مورد مطالعه، خود از ابزارهای نظری متفاوتی برای مسئله‌مند کردن رخداد بهره‌جسته‌اند. بر این اساس، این بخش در دو سطح متمایز مفصل‌بندی می‌گردد:

ساحت‌های چهارگانه تحلیل

به منظور واکاوی نظام‌مند یافته‌های حاصل از کدگذاری متون، این پژوهش از یک چارچوب مفهومی چهاربعدی بهره می‌جوید. این ساحت‌ها، قلمروهای تجربه‌شده‌ای هستند که نویسنده برای «مفصل‌بندی» ادراکات مشارکت‌کنندگان طراحی کرده است. تفصیل این ساحت‌ها به شرح زیر است:

- **ساحت معرفتی-سیاسی (بحران روایت و مرجعیت):** این ساحت بر شکاف عمیق میان «واقعیت عریان تروما» و «بازنمایی‌های تقلیل‌گرایانه» تمرکز دارد. مفهوم مرکزی در اینجا «لکنت رسانه‌ای» است؛ وضعیتی که در آن ساختارهای رسمی تولید معنا، به دلیل صلبیت گفتمانی، قدرت روایتگری صادقانه را از دست می‌دهند.

این ساحت به دنبال پاسخ به این پرسش است که چگونه «فقر داده» و «انسداد روایتی»، منجر به فروپاشی مرجعیت‌های سنتی شده و فضا را برای صورت‌بندی‌های غیررسمی و گاه متناقض گشوده است.

• **ساحت اقتصادی-فضایی (کالبدشکافی شهر بی دفاع):** در این ساحت، رخداد از منظر تأثیر بر زیست شهری و مناسبات مادی تحلیل می‌شود. مفاهیم کلیدی شامل «میلیتاریزه شدن فضا» و «بی دفاعی ساختاری» کلان‌شهر تهران است. نویسنده در این بخش، بر مبنای آرای نخبگان، به دنبال تبیین این مسئله است که چگونه زیرساخت‌های شهری از معنای «سرپناه» تهی شده و به ابزارهای کنترل یا اهداف تهدید تبدیل گشته‌اند. همچنین، ظهور «اقتصاد بقاء» و انتقال ریسک جنگ به لایه‌های فرودست (مانند کارگران و مهاجران) در این ساحت کالبدشکافی می‌گردد.

• **ساحت روانی-اخلاقی (تروما و فرسایش همدلی):** این ساحت عمیق‌ترین لایه‌های تجربه سوژه را در برمی‌گیرد. مفهوم «موقعیت جدی» در اینجا به معنای تعلیق هنجارهای اخلاقی پیشین در لحظهٔ اصابت تروماست. نویسنده در این چارچوب، پدیدهٔ «تونل‌زدگی اخلاقی» را واکاوی می‌کند؛ وضعیتی که در آن سوژه تحت فشار صیانت از خود، دچار فرسایش همدلی شده و دایرهٔ مسئولیت‌پذیری‌اش محدود می‌گردد. همچنین، مفاهیمی چون «زیستن در تعلیق» و «حال‌گرایی اجباری» به عنوان پیامدهای روانی رخداد در این ساحت جای می‌گیرند.

• **ساحت هویتی و قرارداد اجتماعی (افق‌های پسا جنگ):** این ساحت به برآیند کلان رخداد بر پیوندهای جمعی می‌پردازد. پرسش اصلی در اینجا، امکان یا امتناع بازسازی «قرارداد اجتماعی» است. نویسنده در این بخش، تقابل میان «فروپاشی هویتی» و زایش «ملی‌گرایی مدنی» را رصد می‌کند. این ساحت تبیین می‌کند که چگونه تروما می‌تواند از یک سو منجر به «قربانی‌سازی دیگری» شود و از سوی دیگر، بستری برای یک همبستگی نوین بر پایه «حق داشتن حقوق» و به رسمیت شناختن تکثر فراهم آورد.

منظومه نظری مشارکت‌کنندگان

در لایه‌ای عمیق‌تر، مشارکت‌کنندگان در این بازخوانی، برای تبیین ابعاد پیچیده رخداد و «صدادرکردن رنج»، از پارادایم‌های نظری متنوعی به مثابهٔ «جعبه ابزار مفهومی» بهره‌جسته‌اند که زیربنای استدلالی یافته‌ها را تشکیل می‌دهد.

در این سطح، پژوهش به واکاوی «زیربنای تبیینی» رخداد می‌پردازد. نخبگانِ فکری و مشارکت‌کنندگان در این بازخوانی، برای فرآوری از توصیفِ تقلیل‌گرایانه و دست‌یابی به یک فهم عمیق از ابعاد پدیدارشناختی جنگ دوازده‌روزه، از حوزه‌های نظری متنوعی به مثابه «جعبه‌ابزار مفهومی» بهره‌جسته‌اند. ارجاعات و تفصیلات این منظومه به شرح زیر است:

• پارادایم تروما و پدیدارشناسی زمان: مشارکت‌کنندگان با فراخوانی نظریه‌های تروما (نیل آلمن، جودی دیویس و جودی هرمن)، رخداد را گسستی در «نظم نمادین» و پیوستگی تجربه می‌دانند که منجر به «سپرت روان‌شناختی» سوژه شده است. در این میان، پدیدارشناسی زمان بر پایه‌ی آرای فرانسوا آرتوگ (۲۱۵:۱۴۰۰) و مفهوم «حال‌گرایی»،^۱ چرایی حس شدن جامعه در تعلیق و انسداد افق آینده را تبیین می‌کند. همچنین برای کالبدشکافی فرسایش هم‌دلی، از روان‌شناسی اخلاق دانیال کانمن (۴۸:۱۳۹۶) و مفاهیم پیتر سینگر (۱۱۲:۱۳۹۸) و مارتا نوسبام (۷۴:۱۳۹۹) (مفهوم تونل‌زدگی اخلاقی) استفاده شده تا نشان داده شود چگونه شوک واقعه، دایره دید اخلاقی سوژه را به «صیانت از خود» تقلیل داده است.

• فلسفه سیاسی و نظریه خشونت: در این حوزه، نظریه «قربانی‌سازی» رنه ژیرار (۱۳۲:۱۳۹۵) برای فهم مکانیسم طرد «دیگری» به مثابه سپر بلا در اوج بحران بازخوانی شده است. مفهوم «بدن در درد» ایلین اسکری (۵۶:۱۳۹۹) برای تبیین «بی‌زبانی رنج» و چگونگی تخریب زبان در لحظه اصابت تروما به کار گرفته شد؛ امری که ریشه نظری یافته «لکنت رسانه‌ای» را تشکیل می‌دهد. همچنین با تمایز میان «امر پلیسی و امر سیاسی» در اندیشه ژاک رانسیر (۹۱:۱۳۸۸) و اخلاق چهره‌به‌چهره لویناس (۶۸:۱۳۸۷)، امکان زایش سوژه سیاسی از دل رنج و ضرورت گذار به «حق داشتن حقوق» بر پایه‌ی آرای هانا آرنست (۳۰۴:۱۳۹۲) تبیین گردید.

• جامعه‌شناسی شهری و فضا: این قلمرو با تکیه بر نظریه «میلیتاریسم شهری» استفان گراهام (۲۰۱۱:۴۵)، به تبیین انتقال منطق جنگ به زیرساخت‌های حیاتی کلان‌شهر می‌پردازد. در کنار آن، با استفاده از نظریه «تولید فضا» و «حق بر شهر» از هانری لافور (۱۸۲:۱۳۹۵) و دیوید هاروی (۲۰۹:۱۳۹۴)، کالبدشکافی تهران به مثابه یک «شهر بی‌دفاع» انجام شد که در آن فضا از معنای زیست‌جهانی تهی شده و تحت سلطه مطلق مناسبات قدرت و منطق نظامی قرار گرفته است.

• نظریه گفتمان و جامعه‌شناسی سیاسی: نخبگان با فراخوانی آرای ارنستو لاکلاو و شانتال موف (۱۳۹۳) به واکاوی زوال هژمونی گفتمان رسمی و با استفاده از دیرینه‌شناسی

و تبارشناسی میشل فوکو (۱۳۹۰: ۱۳۷) به افشای «رژیم حقیقت» و تکنیک‌های انضباطی در بازنمایی جنگ پرداخته‌اند. همچنین مفهوم «اجتماعات خیالی» بندیکت اندرسون (۱۳۹۳: ۵۴) برای تبیین زایش اشکال نوین ملی‌گرایی مدنی و بازسازی هویت جمعی در دوران پسا جنگ به کار گرفته شده است.

• **اقتصاد سیاسی و نقد نئولیبرالیسم:** در این بخش، با ارجاع به نظریه شوک نائومی کلاین (۱۳۸۹) و تحلیل‌های مربوط به اقتصاد سیاسی فضا، مضمون «اوبری سازی کار» و انتقال ریسک‌های ساختاری جنگ به دوش افشار فرودست تحلیل شده است. مشارکت‌کنندگان نشان دادند که چگونه منطق سرمایه‌داری در لحظه بحران، منجر به «کالایی شدن امنیت» و حذف ضعیف‌ترین سوژه‌ها از چتر حمایتی می‌گردد.

• **مطالعات پسااستعماری و فمینیسم انتقادی:** تحلیل گذار به «تکنوفئودالیسم» و نقد وحشی‌گری نوین در نظم جهانی بر مبنای آرای مربوط به پست‌فاشیسم صورت گرفت. همچنین از منظر فمینیسم پسااستعماری، ابزاری شدن مطالبات و بدن‌های زنان در کشاکش قدرت‌های جهانی و ملی مورد نقد قرار گرفت تا تجربه تروما از منظری جنسیتی و فرودستانه بازخوانی شود.

۳. پیشینه تجربی

مطالعه علمی درباره «جنگ دوازده‌روزه» به دلیل فاصله زمانی اندک از وقوع رخداد، هنوز در مراحل ابتدایی خود قرار دارد و ادبیات پژوهشی منسجم و داوری شده‌ای که ابعاد اجتماعی و پدیدارشناختی این جنگ خاص را واکاوی کرده باشد، عملاً شکل نگرفته است. در فضای علمی ایران، علیرغم تجربه ۸ سال جنگ تحمیلی، مطالعات جنگ عمدتاً در دو قلمرو محصور مانده‌اند: یا «روایت‌های سخت‌افزاری و استراتژیک» که بر توان دفاعی و موازنه قوا متمرکزند و یا «ادبیات پایداری» که به بازخوانی نوستالژیک دفاع مقدس می‌پردازد. در این میان، جای خالی «جامعه‌شناسی جنگ مدرن» که به تأثیر تروماهای کوتاه و شدید بر زیست جهانی ایرانی معاصر بپردازد، به وضوح حس می‌شود. از این رو، این تحقیق به جای تکیه بر پیشینه مستقیم، ناگزیر است از «پیشینه‌های هم‌عرض» در حوزه بحران‌های اجتماعی کمک بگیرد. با نگاهی به مطالعات منتشرشده اخیر در حوزه کنش‌های جمعی و بحران‌های ساختاری در ایران، می‌توان پیوندی میان این رخداد و ترومای ناشی از بحران‌های پیشین برقرار کرد.

برای نمونه، پژوهش‌های مربوط به «اعتراضات آبان ۱۳۹۸» و «جنبش‌های ۱۴۰۱» (مدنی و همکاران، ۱۳۹۹؛ توحیدلو، ۱۴۰۱، ۱۴۰۴) نشان می‌دهند که جامعه ایران پیش از این جنگ نیز در وضعیتی از «گسیختگی عادت‌واره‌ها» و فرسایش مرجعیت رسانه‌ای قرار داشته است. در واقع، پیشینه این تحقیق را باید در ادبیات مربوط به «جنبش‌های اجتماعی» و «جامعه در تعلیق» جستجو کرد؛ جایی که رخداد‌های غیرمنتظره به مثابه یک «آشکارسان»، شکاف‌های عمیق میان دولت-ملت را که در بحران‌های معیشتی و سیاسی پیشین نضج گرفته بود، به ساحت جنگ تسری می‌دهند (دیکچ، ۱۴۰۱؛ ژیرک، ۱۴۰۱). بنابراین، پژوهش حاضر جزو نخستین گام‌ها برای تبدیل «تجربه زیسته جنگ دوازده‌روزه» به یک اُبژه مطالعه نظام‌مند در تداوم بحران‌های اجتماعی دهه اخیر ایران است.

۴. روش‌شناسی

انتخاب استراتژی متدولوژیک در این پژوهش، تابعی از ماهیت «مسئله‌محور» و پدیدارشناختی رخداد جنگ دوازده‌روزه است. از آنجاکه پرسش‌های این تحقیق به دنبال واکاوی «لکنت بازنمایی»، «ترومای فضایی» و «فرسایش اخلاق» در کلام نخبگان است، روش‌شناسی برگزیده باید توانایی عبور از سطح توصیفی و نفوذ به لایه‌های پنهان معنایی را داشته باشد. بر این اساس، این مطالعه از «تحلیل مضمون بازتابی»^۱ بهره می‌جوید؛ روشی که نه صرفاً یک تکنیک کدگذاری، بلکه یک چارچوب «تئوریک-محور» برای تولید دانش کیفی است (بروان و کلارک، ۲۰۲۲: ۴).

در این روش‌شناسی، میان «روش» (تکنیک‌های کدگذاری) و «روش‌شناسی» (نظریه تولید دانش) پیوندی وثیق برقرار است. با توجه به اینکه رخداد مورد مطالعه، تمامی عادت‌واره‌های زیست‌جهان را دچار تعلیق کرده است، محقق نمی‌تواند به مثابه یک ناظر خنثی عمل کند. در تحلیل بازتابی، «ذهنیت و جایگاه محقق نه به‌عنوان یک سوگیری،^۲ بلکه به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار تحلیلی^۳ برای درک عمق داده‌ها عمل می‌کند» (بروان و کلارک، ۲۰۲۱: ۱۲). این جایگاه به محقق اجازه می‌دهد تا در پاسخ به پرسش‌های تحقیق، فرآیند «مسئله‌مند شدن» جنگ توسط مشارکت‌کنندگان را به مثابه یک «برساخت معنایی» واکاوی نماید.

1. Reflexive Thematic Analysis

2. Bias

3. Analytic Tool

• مشارکت‌کنندگان و واحد تحلیل: داده‌های این مطالعه از طریق «متن پیاده‌شده» سلسله نشست‌های تخصصی استخراج شده است که به مثابه یک پنل نخبگانی^۱ عمل کرده‌اند. این انتخاب روش شناختی، امکان دسترسی به تأملات نخبگانی را فراهم آورد که فراتر از روایت‌های ترویجی-تبلیغی، به بازخوانی پژوهیده و تخصصی رخداد پرداخته و به جای ارائه پاسخ‌های قطعی، به طرح «پرسش‌های درست» در لایه‌های پنهان زیست‌جامعه ایران در آن دوازده روز همت گماشتند.

واحد تحلیل در این پژوهش، ۵۸ سخنرانی ارائه‌شده در ۱۵ نشست موضوعی انجمن جامعه‌شناسی ایران با همکاری دانشگاه تهران است. انتخاب سخنرانان (مشارکت‌کنندگان) با هدف دستیابی به «تکثر دیدگاهی» و با تمرکز بر نسل جدید ترانه‌های علوم انسانی و صداهایی متمایز، فراتر از چهره‌های تکراری رسانه‌ای صورت گرفت. این قلمروها از تحلیل ساختار خانواده و نقش‌های جنسیتی آغاز شده و با عبور از چالش‌های کالبد شهری و نابرابری‌های معیشتی، به مفاهیم کلانی نظیر لکنت رسانه‌ای و بحران اخلاقی تسری یافته‌اند.^۲

فرآیند تحلیل ۵۸ سخنرانی نخبگان، به منظور استخراج پاسخ‌های دقیق برای ساحت‌های چهارگانه پژوهش، طی گام‌های رفت و بازگشتی^۳ زیر انجام پذیرفت (بروان و کلارک، ۲۰۲۱: ۱۲۱-۱۲۲):^۴

1. Expert Panel

۲. محتوای کامل سخنرانی‌ها (صوت، تصویر، خلاصه هر سخنرانی) در کانال انجمن به نشانی <https://t.me/iransociolog1404> موجود است. لیست سخنرانان و عناوین ۱۵ نشست به شرح زیر است:
نشست اول: انواع مواجهه با جنگ (امیرحسین جلالی ندوشن، آرش حیدری، آرمان ذاکری، غلامرضا غفاری)؛
نشست دوم: خانواده و مادری (مرضیه عالی، فاطمه ستوده، فاطمه صالحی، علی نوری)؛
نشست سوم: مردم و جامعه مدنی (هادی آقاچان‌زاده، مهسا اسداله‌نژاد، پیام روشنفکر، رضا کلاهی)؛
نشست چهارم: زندگی و جنگ (ناصر مهدوی، فاطمه علمدار، امید کشمیری)؛
نشست پنجم و ششم: روایت و بازنمایی (نقیسه آزاد، مهدی جلیلی، امیر مازیار، لیلا اردبیلی، حامد طاهری‌کیا، شیما وزوایی، سبجان یحیایی)؛
نشست هفتم: تهران (نوید پورمحمدرضا، حسین حمدیه، مریم کهنسال نودهی، ایمان واقفی)؛
نشست هشتم: تاب‌آوری و معیشت (مالک حسینی، منصوره خانفی، علیرضا خیراللهی)؛
نشست نهم: پسا جنگ (بهاره آروین، محمد فاضلی، جواد کاشی، محمد ملاعباسی)؛
نشست دهم: زنان (سمیرامیس شاه‌اسماعیلی، مینا عزیزی، کتایون مصری، فاطمه موسوی و پایه)؛
نشست یازدهم: وطن (علی اصغر سیدآبادی، جبار رحمانی، حسین شیخ‌رضایی، سالار کاشانی)؛
نشست دوازدهم: مهاجران (مهدی سلیمانیه، فاطمه مقدسی، آرش نصر اصفهانی، حسن نوری)؛
نشست سیزدهم: دانشگاه (ماندانا تیشه‌یار، میلاد دخانچی، وحید شالچی، غلامرضا ذاکر صالحی)؛
نشست چهاردهم: صلح (رضا صمیم، نعمت فاضلی، مریم نصر اصفهانی)
و نشست پانزدهم: مناسک (محمد رضا پویافر، محسن حسام مظاهری، ریحانه صارمی، محمد مهدی مجاهدی).

3. Recursive

۴. در مرحله پیاده‌سازی، خلاصه‌سازی و واژه‌سازی‌های مبتنی بر متن‌ها با نظارت علمی کامل انسانی از هوش مصنوعی بهره گرفته شده است.

- آشنایی با داده‌ها: غوطه‌وری در متون ۱۵ نشست به منظور درک «اتم‌سفرِ فکری» و «گسست‌های روایتی» نخبگان
 - تولید کدهای اولیه: در این مرحله، کدهای باز با رویکردی استقرایی استخراج شدند.
 - کدگذاری در اینجا نه یک عمل مکانیکی، بلکه یک «فرآیند تفسیرگرایانه و خلاقانه»^۱ برای شناسایی نطفه‌های معنایی بوده است.
 - تولید مضامین اولیه: کدهای مرتبط ذیل خوشه‌هایی که به پرسش‌های تحقیق (رسانه، فضا، اخلاق و هویت) پاسخ می‌دادند، جمع‌شدند.
 - بازبینی مضامین: در این گام، مضامین با نقل‌قول‌های مستقیم نخبگان تطبیق داده شدند تا اطمینان حاصل شود که «مضامین، بازنمای دقیق و قانع‌کننده‌ای از داده‌ها در پاسخ به مسئله تحقیق هستند».
 - تعریف و نام‌گذاری مضامین: در این مرحله، هر مضمون به‌گونه‌ای صورت‌بندی شد که «داستان تحلیلی»^۲ هر ساحت را بازگو کند.
 - نگارش گزارش: سنتز نهایی شواهد در پیوند با منظومه نظری نخبگان تدوین گردید.
- کیفیت و اعتبار این پژوهش بر مبنای «صداقت متدولوژیک» و «عمق تحلیل» استوار است. برخلاف رویکردهای پوزیتیویستی که بر «پایایی کدگذاران» تأکید دارند، در این مطالعه بر اساس معیارهای براون و کلارک (۲۰۲۱: ۲۵۸)، اعتبار از طریق «بازتابندگی مداوم محقق» تأمین شده است. این به معنای رصد دائمی تأثیر پیش‌فرض‌های نظری محقق بر تفسیر «لکنت‌های نخبگانی» و ارائه شواهد متنی متکثر برای هر مضمون است تا مسیر استنتاج برای خواننده کاملاً شفاف و قابل‌ردیابی باشد.

۵. یافته‌ها

۵-۱. مضامین محوری استخراج‌شده

بعد از خلاصه‌سازی هر سخنرانی، تلاش شد کدگذاری‌ها بر روی مقولات و محورهای جداگانه موضوعی به انجام برسد. اگرچه داده‌ها در قالب نشست‌های تخصصی گردآوری شدند، اما در فرآیند تحلیل، این تقسیم‌بندی‌های زمانی کنار گذاشته شد و متون به مثابه

1. Interpretative and Creative Process
2. Analytic Story

یک کل واحد برای استخراج ۱۴ مضمون اصلی مورد واکاوی قرار گرفتند. جدول شماره ۱، فرآیند گذار از «کدگذاری توصیفی» به «تبیین تماتیک» را بر اساس الگوی شش‌گانه براون و کلارک (۲۰۲۱) نمایش می‌دهد.

در راستای شفافیتِ متدولوژیک و پاسخ به معیارهای اعتبار، ذکر نکات زیر در خصوص مراحل طی شده پیش از تدوین این جدول ضروری است:

- دیالکتیک میان کد و مضمون: کدهای باز ارائه شده در ستون چهارم، محصول غوطه‌وری کامل در ۵۸ متن سخنرانی (فاز ۱) و استخراج بیش از ۴۰۰ کد اولیه (فاز ۲) است. این کدها «واحد‌های معنایی» هستند که در یک فرآیند رفت و برگشتی، مضامین فرعی و اصلی را شکل داده‌اند.
- توسعه مضامین از پایین به بالا: ساختار جدول نشان‌دهنده رویکرد استقرایی پژوهش است. مضامین ۱۴‌گانه از دل تکرارها و الگوهای معنایی کدهای باز استخراج شده‌اند (فاز ۳ و ۴). برای مثال، مفهوم «اوبری‌سازی کار» مستقیماً از تقاطع کدهای مربوط به «پیک‌های موتور» و «بی‌حقوقی کارگر در وضعیت قرمز» بر ساخته شده است.
- انسجام درونی و تفکیک بیرونی: در فاز بازمینی (فاز ۵)، اطمینان حاصل شد که هر مضمون دارای یک «مفهوم مرکزی سازمان‌دهنده» متمایز است. ساحت‌های چهارگانه در ستون اول، لایه‌های کلان معنایی هستند که مضامین مرتبط را به منظور پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق، در یک افق نظری واحد (منظومهٔ نخبگان) جمع کرده‌اند.
- بازتابندگی در گزارش‌دهی: چیدمان تفصیلی ستون آخر (کدهای باز)، به عنوان یک «ردپای ممیزی» عمل می‌کند تا مسیر استنتاج محقق از «زبان نخبگان» به «مفاهیم انتزاعی مقاله» برای خواننده کاملاً ردیابی پذیر باشد. این امر، اعتبار یافته‌ها را فراتر از توافق آماری، بر مبنای «صداقت تحلیلی» تضمین می‌نماید (براون و کلارک، ۲۰۲۲: ۱۲).

جدول شماره ۱: کدهای باز و مضامین اصلی و فرعی ذیل هر ساحت

ساحت تحلیلی	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای باز و گزاره‌های تفصیلی
	۱. بحران معرفت و لکننت در روایتگری رسمی	۱. خلأ روایی و زوال مرجعیت ۲. فقر داده و واقعیت نامعلوم ۳. تصلب زبان و خشونت معرفتی ۴. تناثری شدن سیاست	لکننت زبان رسمی؛ سکوت ساختاری نهادها؛ فقر واژگان توصیفی؛ ناتوانی در بازنمایی رنج؛ تأخیر در واکنش خبری؛ گسست واقعیت و بازنمایی؛ نارسایی در صدادارکردن تروما؛ انسداد مجاری اطلاع‌رسانی؛ تصلب زبان؛ تحمل کلان‌روایت‌ها؛ واگذاری عرصه به روایت رقیب؛ عدم شفافیت؛ توهم فهم؛ دروغ سیستماتیک؛ نمایش قدرت؛ خشونت معرفتی؛ فقر داده؛ بحران جهت‌یابی؛ زوال زبان مشترک؛ انسداد دیالوگ؛ بوروکراسی خبر؛ روایت‌های مهندسی‌شده؛ تقلیل فاجعه به آمار؛ غیبت حقیقت؛ زبان الکن بوروکراسی؛ فرسایش معنا؛ بازنمایی تقلیل‌گرایانه؛ لکننت در لحظه‌اصابت؛ فقدان واژگان بحران؛ روایت‌های صلب؛ مرگ روایت اول؛ شکست هژمونی خبری؛ تصویر مخدوش رخداد.
۱. ساحت معرفتی-سیاسی	۲. همبستگی عاطفی و کذب روایت همبستگی رسمی فراگیر	۱. همبستگی موقت و لرزان ۲. نقد «شهر همبسته» ۳. بازگشت به تنظیمات کارخانه ۴. مناسک منازعه	پیوندهای عاطفی کوتاه‌مدت؛ عدم اعتماد سیاسی؛ شکاف در لحظه‌خطر؛ خروج از شهر؛ بازگشت به تنظیمات کارخانه؛ فعال‌شدن شکاف سیاسی؛ مناسک به‌مثابه ابزار خط‌کشی؛ تعمیق شکاف داخلی؛ کذب روایت همبستگی؛ همبستگی لرزان؛ بی‌پناهی ساختاری؛ تضاد روایت و میدان؛ مناسک قربانی‌ساز؛ فرسایش وفاق؛ همبستگی بدون پشتوانه نهادی؛ تعلیق موقت منازعه؛ بحران اعتماد؛ شکاف زیست‌جهان و سیستم؛ همبستگی اضطراری؛ تصنعی بودن وحدت رسمی؛ زوال خیر عمومی؛ منازعات نهفته؛ بازگشت به قطب‌بندی؛ نقد «ما»ی رسمی؛ فروپاشی وفاق موقت؛ کذب ادغام؛ انفعال توده‌ای؛ نارسایی چسب اجتماعی؛ همبستگی مبتنی بر ترس؛ زوال اخلاق مدنی.
۳. ناکارآمدی نهادها و واسط و انفعال نخبگان	۱. پایان سیاست‌ورزی کلاسیک ۲. شکاف در دانشگاه ۳. بحران رتوریک و ارتباط ۴. دانشگاه نمایی	بن‌بست جریان سیاسی؛ اساتید عافیت‌طلب؛ اساتید کنشگر؛ ناتوانی در ارتباط با توده؛ دانشگاه نمایشی؛ عدم استقلال نهادی؛ انفعال نخبگان؛ سکوت نخبگان؛ بحران رتوریک؛ شکاف در دانشگاه؛ نمره ضعیف دانشگاه؛ فقدان زبان مشترک؛ دانشگاه تحت فشار؛ بن‌بست نمایندگی؛ انحلال نهاد واسط؛ زوال سیاست کلاسیک؛ لکننت نخبگان؛ فرسایش مرجعیت فکری؛ نقد آکادمی عافیت‌طلب؛ دانشگاه به‌مثابه جزیره؛ جدایی از جامعه؛ شکست ترجمه فرهنگی؛ انفعال احزاب؛ زوال نهاد مدنی؛ بی‌آیندگی فکری؛ بحران رانه سیاسی؛ نخبگان بی‌صدا؛ آکادمی بوروکراتیک؛ نارسایی تحلیل؛ دانشگاه در حاشیه؛ غیبت روشنفکر ارگانیک.	

ساحت تحلیلی	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای باز و گزاره‌های تفصیلی
	۴. فساد ساختاری و نابرابری سیستماتیک: زخم‌های باز جامعه	۱. مکانیسم‌های تبعیض نهادی (گزینش) ۲. استخوان‌لای زخم همبستگی ۳. توزیع ناعادلانه رنج ۴. بی‌دولتی در خدمات	حذف شایستگیان؛ شکاف ملت-دولت؛ مانع اتحاد ملی؛ انتقال فشار به بی‌دفاعان؛ فقدان چتر حمایتی؛ غیبت دولت در زیرساخت؛ رانت اطلاعات؛ رانت امنیت؛ استیصال ساختاری؛ شکنندگی معیشت؛ تبعیض تروما؛ گزینش سازمان‌یافته؛ نابرابری سیستماتیک؛ استخوان‌لای زخم؛ فقدان عدالت در بحران؛ فساد نهادینه؛ توزیع طبقاتی رنج؛ رانت بقا؛ بی‌دفاعی حاشیه؛ رهاشدگی طبقاتی؛ کالایی شدن خدمات؛ تبعیض در امداد؛ فساد در مدیریت بحران؛ بی‌دولتی در فضا؛ استثمار ساختاری؛ نابرابری در شناسن زندگی؛ حذف فرودستان؛ رانت ایمنی؛ فساد سازمان‌یافته؛ بحران خدمات پایه؛ تبعیض کالبدی.
۲. ساحت اقتصادی-فضایی	۵. شهری‌سازی میلیتاریستی و فضای تهدید	۱. شهر به‌مثابه میدان نبرد ۲. شهر بی‌دفاع ۳. جامعه کنترلی ۴. تغییر تخیل شهری	انتقال مرز به درون شهر؛ هدف قرارگرفتن غیرنظامیان؛ فقدان پناهگاه؛ رهاشدگی شهروند؛ تشدید نظارت؛ شهر به‌مثابه خطر؛ اضمحلال حق اعتراض؛ نقد شهر همبسته؛ میلیتاریزه‌شدن زیرساخت؛ ایست بازرسی؛ فضای بی‌دفاع؛ پناهگاه‌های نداشته؛ تهدید کالبدی؛ حق به شهر در اضطراب؛ فضای کنترلی؛ شهر به‌مثابه تله؛ آپارتمان تروماتیک؛ نفوذپذیری خانه؛ مترو به‌مثابه سازه نظامی؛ خیابان ناامن؛ تخریب تخیل شهری؛ شهر تحت پایش؛ فضای عمومی صلب؛ میلیتاریزه‌شدن زیست؛ زوال حق بر فضا؛ جغرافیای ترس؛ کالبد بی‌دفاع؛ بازنمایی میدان جنگ؛ شهر در حصار؛ وحشت زیرساختی.
	۶. شکنندگی اقتصاد و اوبری شدن بقا	۱. جنگ به‌مثابه تیر خلاص ۲. اوبری شدن کار ۳. اقتصاد بقای خانوار ۴. بن‌بست طبقاتی	ضرر به نهایی؛ بی‌ثبات‌کاری؛ انتقال ریسک به کارگر؛ فقدان حمایت؛ تقلیل زندگی به زنده‌مانی؛ فشار بر معیشت؛ بازتولید سرمایه‌داری وابسته؛ تعدیل نیرو؛ کارگران روزمزد؛ اقتصاد پلتفرمی؛ اقتصاد بقا؛ بن‌بست طبقاتی؛ اوبری شدن بقا؛ شکنندگی معیشت؛ تیر خلاص اقتصادی؛ کارگر بی‌پناه؛ استثمار در بحران؛ پیمان‌سپاری ریسک؛ تداوم کار زیر بمباران؛ پیک‌های موتوری و تروما؛ حذف بیمه؛ بار مضاعف بر زنان؛ استثمار پلتفرمی؛ کالایی شدن جان؛ بی‌پناهی اقتصادی؛ سقوط طبقه متوسط؛ اقتصاد قرمز؛ استیصال معاش؛ فروش زمان بقا؛ بی‌حقوقی نیروی کار؛ انتقال تروما به جیب کارگر.

ساحت تحلیلی	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای باز و گزاره‌های تفصیلی
۲. ساحت روانی-اخلاقی	۷. فروپاشی اخلاقی و روان‌شناختی: انسان در تونل بقاء	۱. تونل‌زدگی اخلاقی ۲. فرسایش همدلی و بی‌حسی ۳. ترومای بین‌نسلی و نفوذپذیری امنیت ۴. تقابل سیاست مرگ و زندگی	محدودشدن افق دید؛ بقای فردی؛ تعلیق دغدغه‌های کلان؛ خستگی عاطفی؛ ناتوانی در درک رنج دیگری؛ تبدیل امر امن به ناامن؛ انتقال اضطراب به روان؛ مبارزه برای حفظ حیات؛ شوک روانی اصابت؛ کابوس‌های جمعی؛ پسرقت سوژه؛ بی‌زبانی رنج؛ غلبه سیستم تصمیم‌گیری؛ تعلیق هنجارها؛ بی‌حسی نسبت به اخبار؛ زیستن در هراس؛ گسست پیوستگی تجربه؛ فروپاشی «ما»؛ منطق تونلی؛ انجماد اخلاقی؛ شوک وجودی؛ حافظه تروماتیک؛ پسرقت به غرایز؛ مرگ همدلی؛ بی‌آیندگی روانی؛ ترومای پنهان؛ انقباض اخلاقی؛ سقوط پیوندهای انسانی؛ خشونت درونی‌شده؛ زیستن در لحظه بقاء.
	۸. زیستن در تعلیق و ابهام مزمن	۱. تجربه زیسته ابهام ۲. حال‌گرایی ۳. تاب‌آوری کوتاه‌مدت ۴. ترس سیال	توقف برنامه‌ریزی؛ حبس در حال؛ ترس پایدار؛ ترس بدون فرم؛ تاب‌آوری کوتاه‌مدت؛ زیستن بدون دورنما؛ ابهام مزمن؛ تعلیق زیست‌جهان؛ زمان در تعلیق؛ انتظار کشنده؛ بی‌آیندگی؛ زندگی در اتاق انتظار؛ عدم قطعیت؛ سیطره حال بر آینده؛ انسداد افق؛ تجربه پدیدارشناختی ترس؛ زمان کش آمده؛ وضعیت موقت دائم؛ فروپاشی زمان خطی؛ حاکمیت زمان دوری؛ تعلیق پروژه‌های زندگی؛ اکنون‌زدگی؛ ناتوانی در تصور «فردا»؛ زمان ایستاده؛ حبس در اکنون؛ ابهام در سرنوشت؛ زندگی تعلیقی؛ زمان تروماتیک؛ هراس بی‌پایان؛ زیستن در خلأ؛ انجماد زمان.
	۹. زنان، بار مضاعف رنج و حذف سیستماتیک	۱. نظامی‌سازی مادری ۲. حذف از دیپلماسی و تصمیم‌گیری ۳. کنشگری پنهان و مراقبت ۴. تقابل روایی	مصادره عواطف مادرانه؛ غیبت در مدیریت بحران؛ مدیریت روانی خانواده؛ بازتولید زندگی؛ روایت خرد زیست‌محور؛ روایت کلان مردانه؛ بار مضاعف رنج؛ حذف سیستماتیک؛ مدیران بحران روزمره؛ زنانگی و مقاومت؛ حذف از روایت رسمی؛ خشونت معرفتی علیه زنان؛ ابزارشدن آزادی؛ مادری مقاوم و کنشگر؛ مراقبت در تعلیق؛ ترومای مادری؛ صیانت از فرزند در هراس؛ انتقال بار تروما به زن؛ استعمار مراقبت؛ حذف از میز صلح؛ کنشگری پنهان؛ زنانگی علیه میلیتاریسم؛ مادری به‌مثابه پناهگاه؛ رنج جنسیتی؛ حذف صدای زن؛ مقاومت زیست‌جهانی؛ تروما در فضای خانگی؛ بی‌دفاعی جنسیتی؛ بازسازی زندگی.
	۱۰. اخلاقی در بحران قبال «دیگری»: قربانی‌سازی مهاجران	۱. قربانی‌سازی ۲. توجیه اخلاقی ۳. سکوت جامعه مدنی ۴. نقض حقوق کودک	سپر بلا؛ تخلیه اضطراب؛ نقض حقوق بشر؛ انفعال نخبگان؛ فاجعه انسانی؛ اخراج مهاجران؛ محرومیت از درمان و آموزش؛ شکست اخلاقی؛ بی‌مکانی؛ بی‌پناهی؛ طرد مضاعف؛ سلب کرامت؛ تبعیض ساختاری؛ طبیعی‌سازی خشونت؛ فرافکنی غلط؛ سلب حقوق اولیه؛ مکانیسم سپر بلا؛ نژادپرستی بحران؛ فرافکنی تروما بر غریبه؛ طرد افغانستانی‌ها؛ خشونت کلامی؛ کین‌توزی اجتماعی؛ قربانی‌سازی سیستماتیک؛ سکوت مدنی؛ بحران انسانی؛ سلب حق بر حیات؛ فرافکنی ناکارآمدی؛ طرد ساختاری؛ کین‌توزی بحران؛ بی‌حقوقی دیگری؛ زوال کرامت.

ساحت تحلیلی	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای باز و گزاره‌های تفصیلی
۴. ساحت هویتی-آینده‌نگر	۱۱. نظم نوین جهانی و ژئوپلیتیک اجباری	۱. پایان نئولیبرالیسم و ظهور وحشی‌گری ۲. دکترین حفظ شکنندگی ۳. ضرورت ادغام و انسجام ۴. بازگشت رنال پالیتیک	گذار به پست‌فاشیسم؛ سرمایه‌داری بدون دموکراسی؛ تضعیف ساختاری منطقه؛ اسرائیل و شکنندگی؛ پیوند با قدرت جهانی؛ تقویت مشروعیت داخلی؛ غلبه زور بر آرمان؛ نفی حقوق بشر؛ بلوغ استراتژیک؛ وحشی‌گری نوین؛ تکنوفنودالیسم؛ ضرورت بقا؛ واقع‌گرایی سیاسی؛ بن‌بست ژئوپلیتیک؛ فشار سیستمیک؛ نظم نوین خشن؛ پایان رویای جهانی شدن؛ دکترین شکنندگی؛ بازگشت مرزها؛ ژئوپلیتیک تروماتیک؛ هژمونی خشونت؛ بحران نظم بین‌الملل؛ رنال پالیتیک عریان؛ زوال اخلاق بین‌الملل؛ اجبار ساختاری؛ شکنندگی منطقه؛ نظم نوین بی‌رحم؛ بن‌بست دیپلماسی؛ حاکمیت زور؛ پست‌فاشیسم جهانی.
	۱۲. تحول گفتمان هویت از امت‌گرایی به ملی‌گرایی مدنی	۱. پایان هژمونی اسلام سیاسی ۲. شیفت رادیکال به ناسیونالیسم ۳. وطن‌دوستی فضیلت‌مند ۴. بازتعریف «ما» و «دیگری»	ناکارآمدی ایدئولوژی؛ ناسیونالیسم سرزمینی؛ حقوق شهروندی؛ نفی ناسیونالیسم کور؛ منافع ملی؛ اجتماع شهروندان؛ زایش سوژه ملی؛ دال تهی وطن؛ عبور از امت‌گرایی؛ ناسیونالیسم مدنی؛ هویت زندگی محور؛ سرنوشت مشترک؛ همه‌پرسی روزانه؛ گذار هویتی؛ ایران به مثابه پناهگاه؛ پایان هژمونی پیشین؛ زوال امت‌گرایی؛ بازگشت به ایران؛ وطن به مثابه پناهگاه مدنی؛ هویت رنج‌محور؛ ناسیونالیسم انسانی؛ زایش «ما»ی نوین؛ مطالبه حقوق؛ وطن‌دوستی غیررسمی؛ تعلق به خاک؛ زایش هویت از دل تروما؛ عبور از کلان‌روایت؛ ناسیونالیسم شهروندی؛ ایران‌پسا-رخداد؛ پیوند هویت و بقا.
	۱۳. عاملیت پنهان و مقاومت مدنی زیرپوستی	۱. شوخ‌طبعی جمعی ۲. اکتیویسم شهری ۳. زندگی به مثابه مقاومت ۴. بازسازی سرمایه اجتماعی از پایین	طنز به مثابه مقاومت؛ شبکه‌های خودجوش؛ جنبش کانفیگ؛ تداوم روال روزمره؛ سیاست زندگی؛ همبستگی محلی؛ عاملیت پنهان؛ مقاومت زیرپوستی و روانی؛ خودسازمان‌دهی؛ بقا در غیاب دولت؛ شوخ‌طبعی جمعی؛ اکتیویسم شهری؛ بازسازی سرمایه اجتماعی؛ مقاومت پنهان؛ خلاقیت در بحران؛ طنز تلخ؛ همبستگی از پایین؛ بقای کرامت‌مند؛ شبکه‌های غیررسمی؛ مقاومت در زیست‌جهان؛ بازتولید روزمره؛ عاملیت سوژه؛ سیاست بقا؛ زنده ماندن به مثابه کنش؛ مقاومت دیجیتال؛ همبازی محلی؛ زوال انفعال؛ اکتیویسم سکوت؛ قدرت بی‌قدرتان؛ بازسازی اجتماع.
	۱۴. پرسشگری مزمن و افق صلح مشروط	۱. جنگ به مثابه رخداد ۲. پرسشگری مزمن ۳. صلح در برابر خشونت ۴. صلح مشروط به عدالت	انفجار آگاهی؛ آشکارگی حقایق؛ پرسش از کلیت نظم؛ صلح به مثابه نبود درد؛ صلح مشروط به عدالت؛ رفع ریشه‌های تنش؛ رخداد آشکارساز؛ پرسشگری مزمن؛ مرئی کردن رنج؛ تحقق عدالت؛ انفجار معنا؛ بازتعریف صلح؛ گذار به امنیت معنایی؛ پاسخ به پرسش تجدد؛ افق صلح؛ رخداد مسئله‌ساز؛ پرسش از قرارداد اجتماعی؛ حق بر حقوق؛ صلح انسانی؛ پایان جنگ سرد داخلی؛ آشکارگی شکاف‌ها؛ ضرورت صلح؛ عدالت انتقالی؛ رخداد گسست‌آفرین؛ پرسش از آینده؛ افق بازسازی؛ صلح شهروندی؛ زوال خشونت؛ مطالبه حق زندگی؛ آگاهی‌پسا-تروماتیک.

۲-۵. کالبدشکافی جنگ در چهار ساحت

پس از شناسایی مضامین اصلی و فرعی از طریق استراتژی تحلیل مضمون، در این بخش به «تبیین پیوسته» یافته‌ها پرداخته می‌شود. اهمیت این تفصیل در آن است که هر ساحت در یک پیوند ارگانیک با ساحت‌های دیگر و با تکیه بر «تأملات نخبگانی» واکاوی شده است. در اینجا، هدف فراروی از توصیف صرف وقایع و رسیدن به لایه‌های پنهانی است که نشان می‌دهد رخداد جنگ چگونه «زیست جهان ایرانی» را در چهار قلمرو کلیدی به چالش کشیده است.

تمایز این بخش در آن است که برخلاف بخش‌های نظری، در اینجا «صدای نشست‌ها» با «لنز تحلیل‌گر» ترکیب شده تا تصویری جامع از ابعاد بحران ارائه دهد. هر ساحت با یک گزاره تحلیلی آغاز می‌شود و سپس با شواهد استخراج شده از بطن سخنرانی‌ها (کدهای باز جدول یک) غنا می‌یابد تا «منظومه فکری» نخبگان درباره آینده ایران پساجنگ به دقت ترسیم شود:

الف) ساحت معرفتی و سیاسی: بحران مرجعیت و بن‌بست نهادی

نخستین و شاید بنیادی‌ترین ساحتی که رخداد جنگ دوازده‌روزه آن را «مسئله‌مند» کرد، ساحت معرفتی و نظام روایتگری در جامعه ایران بود. در این ساحت، رخداد جنگ به عنوان یک «بحران معنا» ظاهر شد که در آن ابزارهای سنتی تولید حقیقت (رسانه‌های رسمی و گفتار حاکم) با نوعی لکنت ساختاری مواجه شدند. از دید تحلیل‌گران، روایت‌های ساخته شده توسط رسانه‌های رسمی در غیبت فضاهای متکثر غیررسمی (به خاطر بسته شدن کامل اینترنت) نتوانست روایت غالب و مورد توجه همگان شود. البته این وضعیت برای جامعه ایران جدید نبوده و از سال ۱۳۹۸ به بعد آرام‌آرام این مرجعیت از رسانه‌های رسمی گرفته شده است. اهمیت این ساحت در آن است که طبق آراء یورگن هابرماس، هرگاه نظام سیاسی در تولید روایت‌های قانع‌کننده برای زیست جهان شهروندان ناتوان بماند، با «بحران انگیزش» و سپس «بحران مشروعیت» روبه‌رو می‌گردد (هابرماس، ۱۳۹۷: ۱۷۲).

یافته‌ها نشان داد، «لکنت رسانه‌ای» به مثابه یک گسست معرفتی عمل کرد. نخبگان فکری با شناسایی مضامینی چون «بحران حقیقت» نشان دادند که در غیاب روایت‌های معتبر، جامعه از «سوژه تحت اطلاع» به «سوژه سرگردان» تغییر وضعیت داده است. در خلال این ۱۲ روز، «انسداد گفتمانی» به اوج خود رسید. درحالی‌که «رژیم حقیقت» رسمی (به تعبیر میشل فوکو) سعی در برساخت روایتی حماسی و تک‌بعدی از جنگ داشت، جامعه در لایه‌های

زیرین خود به دنبال معنایی برای «رنج»، «هراس» و «ناپایداری» بود (فوکو، ۱۳۹۰: ۹۳). این شکاف عمیق، منجر به جابه‌جایی مرجعیت معرفتی از نهادهای رسمی به شبکه‌های غیررسمی و نخبگان پراکنده شد. مسئله اصلی در اینجا به حاشیه‌رفتن نهادهای واسطی است که وظیفه میانجی‌گری میان قدرت و توده را بر عهده داشتند. مضامین استخراج شده در این بخش (نظیر لکنت رسانه، بحران مرجعیت و دوگانگی روایت) نشان می‌دهند که چگونه جنگ به مثابه یک رخداد آشکارساز، «تهی‌شدگی» این نهادها را عیان کرد و جامعه را در وضعیتی از «سرگشتگی معرفتی» قرار داد که پیامد مستقیم آن، متمیز شدن سوژه‌ها در برابر هجوم اخبار متناقض بود.

از جمله مضامینی که در این ساحت می‌توانند دسته‌بندی شوند، موارد زیر هستند:

- **بحران معرفت و لکنت در روایتگری رسمی:** جنگ ۱۲ روزه نشان داد که نهادهای رسمی (دولت و رسانه) «مرجعیت» خود را برای روایتگری معتبر از دست داده‌اند. جامعه با یک «خلأ روایی» مواجه شد که به سرعت توسط رسانه‌های رقیب یا شایعات پُر شد. «فقر داده» و عدم دسترسی به اطلاعات شفاف، جامعه را در وضعیت «واقعیت نامعلوم» قرار داد و «تصلب زبان» رسمی که اصرار بر کلیدواژه‌های خاص داشت، نتوانست رنج و ترس واقعی مردم را بازنمایی کند. این وضعیت، نوعی «تثاتی شدن سیاست» را رقم زد که در آن، حقیقت قربانی نمایش قدرت شد.
- **ناکارآمدی نهادهای واسط و انفعال نخبگان:** در فاصله میان دولت و ملت، نهادهای واسط باید نقش ضربه‌گیر را ایفا کنند؛ اما تحلیل‌ها نشان داد که این لایه میانی تهی شده است. «پایان سیاست‌ورزی کلاسیک» به معنای بن‌بست جریان‌های سیاسی موجود بود. دانشگاه نیز دچار «شکاف» شد؛ دوقطبی میان «اساتید متن» (عافیت طلب و ساکت) و «اساتید حاشیه» (کنشگر اما تحت فشار) دیده شد. این «بحران رتوریک» باعث شد نخبگان نتوانند با زبان مردم سخن بگویند.
- **همبستگی عاطفی و کذب روایت همبستگی رسمی:** روایت رسمی تلاش کرد جامعه را یکپارچه و حماسی نشان دهد، اما واقعیت میدانی (مانند خروج گسترده از تهران) نشان‌دهنده یک «همبستگی موقت و لرزان» بود. تحلیلگران ایده «شهر همبسته» را یک «کذب روایت» خواندند و نشان دادند که بلافاصله پس از فروکش کردن تهدید، جامعه به «تنظیمات کارخانه» و شکاف‌های عمیق سیاسی بازگشت. مناسک رسمی نیز به جای وفاق، به «مناسک منازعه» تبدیل شدند.

ب) **ساحت اقتصادی و فضایی: زیستن در شهر بی دفاع و اقتصاد بقا**
 در این ساحت، رخداد جنگ دوازده‌روزه از دریچه «اقتصاد سیاسی فضا» مورد واکاوی قرار می‌گیرد. مسئله بنیادین در اینجا، تبدیل شدن شهر از یک پناهگاه مدنی به یک «کالبد بی دفاع» است. طبق دیدگاه هانری لفور، فضا محصول مناسبات قدرت و سرمایه است (لفور، ۱۳۹۵: ۶۲). یافته‌های این پژوهش نشان داد که در دهه‌های اخیر، غلبه منطق کالایی‌سازی بر فضاهای شهری، «حق بر شهر» را از شهروندان سلب کرده و در لحظه وقوع بحران (جنگ)، این بی‌حقی در قالب فقدان زیرساخت‌های حفاظتی و پناهگاهی نمود یافته است.

از سوی دیگر، با تکیه بر مفهوم «میلیتاریسم نوین شهری» اثر استفان گراهام، می‌توان دید که چگونه مرزهای جنگ به درون روزمرگی شهر نفوذ کرده است (گراهام، ۲۰۱۱). مسئله اینجا است که در وضعیت اضطراری، دولت در بازتولید امنیت کالبدی ناتوان ماند و با تداوم منطق «مسئولیت زدایی»، شهروندان را به سمت نوعی «اقتصاد بقای فردی» سوق داد. مضامین این ساحت (مانند اوبری‌سازی کار، اقتصاد معیشتی و ناامنی فضایی) فراتر از یک تحلیل اقتصادی ساده، نشان‌دهنده لایه‌ای از «خشونت ساختاری» هستند؛ جایی که سوژه شهری مجبور است در میانه موشک باران، برای تأمین نان، میان «ماندن در خانه (امنیت)» و «حضور در خیابان (معاش)» دست به انتخابی تراژیک بزند. کارفرمای اقتصادی در کمتر از دوازده روز برای مبارزه با نااطمینانی و ورشکستگی اولین گزینه‌اش تعدیل نیروی انسانی است. بنابراین، شهر در این ۱۲ روز به تعبیر نخبگان، به یک «تله فضایی» بدل گشت که در آن توزیع خطر، مستقیماً با پایگاه طبقاتی افراد گره خورده بود. مضامین ذیل این ساحت به شرح زیرند:

- **شهری‌سازی نظامی (میلیتاریستی) و فضای تهدید:** جنگ مرزهای کلاسیک را درنوردد و شهرها را به میدان نبرد تبدیل کرد. مفهوم «شهری‌سازی میلیتاریستی» نشان می‌دهد که چگونه منطق جنگ در تاروپود شهر تنیده شد. تهران به یک «شهر بی دفاع» تبدیل شد که فاقد پناهگاه و سیستم هشدار بود. هم‌زمان، تکنولوژی‌های شهری به ابزاری برای ایجاد «جامعه کنترلی» تبدیل شدند و تخیل شهروندان از شهر، از محل سکونت به محل خطر و گذر تغییر یافت.
- **شکندگی اقتصاد و اوبری‌شدن بقا:** اقتصاد ایران که پیش‌تر با تحریم و تورم فرسوده شده بود، با شوک جنگ ضربه نهایی (تیر خلاص) را دریافت کرد. پدیده «اوبری‌شدن کار»

به عنوان الگوی غالب تثبیت شد که در آن ریسک و عدم قطعیت از کارفرما به دوش کارگر فاقد حمایت منتقل می‌شود. خانواده‌ها مجبور شدند به «اقتصاد بقا» روی آورند و کیفیت زندگی را فدای صرف زنده ماندن کنند. این وضعیت ریشه در یک «بن بست طبقاتی» و ساختار سرمایه‌داری وابسته دارد.

- فساد ساختاری و نابرابری سیستماتیک: بحران جنگ، نابرابری‌های پنهان را عیان کرد. مکانیسم‌های تبعیض نهادینه (مانند گزینش) به عنوان «استخوان لای زخم همبستگی» عمل کردند. توزیع ناعادلانه رنج مشهود بود؛ درحالی‌که گروه‌هایی خاص از رانت اطلاعات و امنیت برخوردار بودند، توده مردم با «بی‌دولتی در خدمات» و فقدان چتر حمایتی مواجه شدند.

ح) ساحت روانی و اخلاقی: انسان در تونل بقا و بحران دیگری

مسئله اصلی در این ساحت، پدیدارشدن نوعی «واکنش دفاعی متمایز شده» است که در تحلیل نخبگان تحت عنوان «تونل‌زدگی اخلاقی» صورت‌بندی شده است. این وضعیت اثرات بلندمدت تروما را نشان می‌دهد. همدلی‌های مقطعی و کوتاه‌مدت در میانه جنگ مدنظر نیست. در این وضعیت، تروما به مثابه یک «انسداد ادراکی» عمل می‌کند که افق دید کنشگر را تنها به نیازهای فوری صیانت از خویش محدود می‌سازد.

ارجاع به مفهوم «اخلاق در عصر عدم قطعیت» از زیگمونت باومن تبیین می‌کند که چگونه در فقدان پناهگاه‌های نهادی و روانی، جامعه مستعد «قربانی‌سازی» گروه‌های حاشیه‌ای و فرسایش همدلی می‌گردد (باومن، ۱۳۹۲: ۴۷). مضامین استخراج‌شده در این بخش (نظیر قربانی‌سازی دیگری، اضطراب وجودی و فروپاشی معنا) نشان‌دهنده آن است که مسئله پس از جنگ، علاوه بر بازسازی ویرانی‌ها، ترمیم «زخم‌های اخلاقی» و بازیابی توان «رواداری» در جامعه‌ای است که در زمان خطر و یا پس از آن، خود را به شکلی رادیکال تنها و بی‌یاور یافته است. مضامین ذیل این ساحت به این شرح‌اند:

- فروپاشی اخلاقی و روان‌شناختی: انسان ایرانی در مواجهه با تهدید وجودی، دچار «تونل‌زدگی اخلاقی» شد؛ وضعیتی که در آن افق دید به بقای فردی محدود می‌شود و دغدغه‌های کلان اخلاقی تعلیق می‌گردند. تکرار اخبار فاجعه‌بار منجر به «فرسایش همدلی» و بی‌حسی شد. همچنین «ترومای بین‌نسلی» و نفوذپذیری امنیت، اضطراب را به لایه‌های عمیق روان جامعه تزریق کرد.

- زیستن در تعلیق و ابهام مزمن: تجربه زمان در جنگ تغییر کرد. آینده به عنوان افق برنامه‌ریزی حذف شد و جامعه در «لحظه حال» و انتظاری کشنده حبس شد (حال‌گرایی). «ترس سیال» وضعیتی را ایجاد کرد که در آن هیچ چیز قطعی نیست و زندگی در تعلیق جریان دارد. جامعه ایران با تکیه بر عادت تاریخی خود، نوعی «تاب‌آوری کوتاه‌مدت» را در پیش گرفت.
- بحران اخلاقی در قبال «دیگری» (قربانی‌سازی مهاجران): یکی از تاریک‌ترین نقاط اخلاقی جنگ، برخورد با مهاجران افغانستانی بود. جامعه و سیستم برای تخلیه اضطراب خود، به مکانیسم «قربانی‌سازی» روی آوردند. نخبگان و حتی بخشی از جامعه‌شناسی با توجیحات امنیتی، «طرد اخلاقی» را تئوریزه کردند. سکوت جامعه مدنی در برابر این فاجعه و نقض آشکار حقوق کودکان مهاجر، نشان‌دهنده سقوط اخلاقی در لحظه ترس بود.
- زنان: بار مضاعف رنج و حذف سیستماتیک: زنان در این جنگ، هم‌زمان «قهرمانان بقا» و «قربانیان حذف» بودند. از یک سو، با «نظامی‌سازی مادری»، عواطف آن‌ها برای مشروعیت بخشی به جنگ مصادره شد. از سوی دیگر، با «خشونت معرفتی» از روایت‌های رسمی حذف شدند و تجربه زیسته آن‌ها (جنگ در آشپزخانه و صف) نادیده گرفته شد. حذف کامل زنان از دیپلماسی و تصمیم‌گیری، ساختار مردسالارانه مدیریت بحران را عیان کرد.

د) ساحت هویتی و آینده‌نگر: زایش‌های جدید و افق‌های پیش‌رو

در این ساحت، رخداد جنگ دوازده‌روزه به مثابه کاتالیزوری برای بازنگری در بنیادهای هویتی جامعه ایران تحلیل می‌شود. مسئله بنیادین در اینجا، عبور از الگوهای رسمی هویت‌طلبی و حرکت به سمت نوعی «همبستگی مدنی» است. طبق نظریه «جماعت‌های تصویری» از بندیکت اندرسون، هویت ملی محصول یک پیوند ذهنی و بازسازی مدام اشتراکات است (اندرسون، ۱۳۹۳: ۴۲)؛ یافته‌های این پژوهش نشان داد که تجربه مشترک ترس و تعلیق در طول ۱۲ روز، منجر به شکل‌گیری تصور جدیدی از «ما» شده است که بیش از آنکه بر ایدئولوژی استوار باشد، بر سرنوشت مشترک زمینی تأکید دارد.

مسئله اصلی در این ساحت، «زایش سوژه ملی» در خلأ روایت‌های کلان قبلی است. درحالی‌که گفتمان‌های پیشین بر مفاهیم امت‌گرایانه یا باستان‌گرایانه تأکید داشتند، مضامین مستخرج از این رخداد نشان‌دهنده تولد نوعی «ملی‌گرایی زندگی‌محور» است.

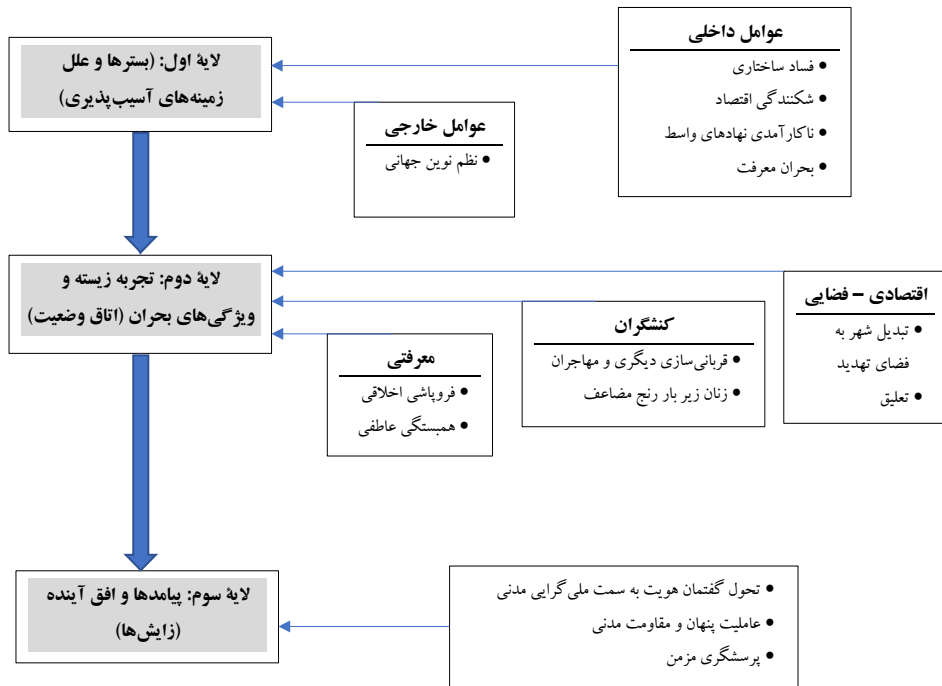
این هویت جدید، صرفاً میراثی از گذشته نیست و یک «همه‌پرسی روزانه» برای زیستن در کنار یکدیگر است. مضامین این بخش (نظیر چرخش به ایران، گذار از امت‌گرایی و ملی‌گرایی مدنی) حکایت از آن دارد که رخداد جنگ، تضاد میان «هویت تحمیلی» و «تجربه زیسته» را به نفع یک قرارداد اجتماعی جدید حل کرده است. مسئله آینده‌نگرانه مقاله در اینجا نهفته است: آیا این هویت نوپدید که در لحظه بحران جوانه زده، می‌تواند به بستری برای بازسازی نهادهای واسط و خروج از بن‌بست‌های سیاسی تبدیل شود یا در زیر فشار ساختاری به سمت رادیکالیسم سوق خواهد یافت؟

مضامین ذیل این ساحت به شرح زیرند:

- تحول گفتمان هویت (از امت‌گرایی به ملی‌گرایی مدنی): جنگ ۱۲ روزه نقطه پایان هژمونی گفتمان‌های ایدئولوژیک سنتی (اسلام سیاسی) بود. جامعه به شکل رادیکالی به سمت «ناسیونالیسم» چرخش کرد، اما نخبگان تلاش کردند این بازگشت به «ایران» را در قالب «ملی‌گرایی مدنی» و «وطن‌دوستی فضیلت‌مند» صورت‌بندی کنند؛ وطنی که بر پایه حقوق شهروندی و حفاظت از سرزمین (و نه ایدئولوژی) استوار است.
- عاملیت پنهان و مقاومت مدنی زیرپوستی: در برابر انفعال نهادهای رسمی، جامعه عاملیت خود را بازیافت. استفاده از «شوخی‌طبعی جمعی» به عنوان سنگر روانی، شکل‌گیری «اکتیویسم شهری» (مانند جنبش کانفیگ برای اینترنت) و اصرار بر «زندگی به مثابه مقاومت»، نشان داد که جامعه قدرت خودسازمان‌دهی و بقا در غیاب دولت را دارد.
- نظم نوین جهانی و ژئوپلیتیک اجباری: درک جامعه از جهان تغییر کرد. توهّمات درباره حقوق بشر غربی فروریخت و واقعیت خشن قدرت عریان شد (پایان نئولیبرالیسم و ظهور وحشی‌گری). جامعه دریافت که با دکترین «حفظ شکنندگی» از سوی دشمن مواجه است و برای بقا نیازمند ترکیبی از «ادغام جهانی» و «انسجام داخلی» است. این بازگشت به «رنال‌پالیتیک» نشان‌دهنده بلوغ استراتژیک افکار عمومی بود.
- پرسشگری مزمن و افق صلح مشروط: جنگ به عنوان یک «رخداد»، آگاهی جامعه را منفجر کرد. جامعه ایران وارد فاز «پرسشگری مزمن» شده است و تا زمانی که به پرسش‌های بنیادین درباره تجدد، آزادی و عدالت پاسخ داده نشود، ناپایداری ادامه خواهد یافت. تحلیلگران تأکید کردند که صلح واقعی تنها با «مرئی کردن رنج» و تحقق عدالت ممکن است، نه با انکار خشونت.

۳-۵. سنتز یافته‌ها: مدل لایه‌بندی شده رخداد

پس از استخراج مضامین چهارده‌گانه ذیل ساحت‌های چهارگانه، پرسش بنیادین این است که این الگوهای معنایی چگونه در تعامل با یکدیگر، زیست جهان ایرانی را بازتعریف کرده‌اند؟ برای پاسخ به این پرسش و با هدف فراروی از تحلیل‌های خطی، یافته‌های پژوهش در قالب یک «مدل لایه‌بندی شده» (شکل شماره ۱) سنتز شده‌اند. این مدل نشان می‌دهد که مضامین شناسایی شده، در سه لایه درهم‌تنیده عمل می‌کنند. در واقع، این لایه‌بندی نشان‌دهنده مسیر حرکت تروما از لایه‌های بیرونی زیرساختی به سمت هسته مرکزی هویتی جامعه است که در ادامه تبیین می‌گردد:

شکل شماره ۱: رابطه بین مضامین

- **لایه اول؛ بسترها و علل (زمینه‌های آسیب‌پذیری):** این لایه ریشه اصلی بحران را در ترکیبی از فشارهای خارجی و ضعف‌های داخلی تبیین می‌کند. در این سطح، «عوامل خارجی» نظیر نظم نوین جهانی بر پیکر جامعه‌ای وارد شد که از درون با زمینه‌های «ساختاری و معرفتی» همچون فساد، شکنندگی اقتصاد، ناکارآمدی نهادهای واسط و بحران معرفت تضعیف شده بود.
- این لایه مستقیماً به پرسش اول پژوهش درباره چرایی «لکنت رسانه‌ای» پاسخ می‌دهد؛ چراکه بحران معرفت و زوال نهادهای واسط، جامعه را در لحظه خطر فاقد ابزار شناختی برای فهم وضعیت کرده بود.
- **لایه دوم؛ تجربه زیسته و ویژگی‌های بحران (اتاق وضعیت):** این لایه به کالبدشکافی چگونگی مواجهه با بحران در ساحت‌های «اقتصادی-فضایی» و «روانی-معرفتی» می‌پردازد. در این سطح، شهر به «فضای تهدید» تبدیل شده، زمان در «تعلیق» فرورفته و فشار روانی ناشی از آن منجر به «فروپاشی اخلاقی» شده است.
- این لایه پاسخی روشن به پرسش دوم پژوهش پیرامون دگردیسی فضا و امنیت است؛ جایی که «سوژه‌های آسیب‌پذیر» نظیر زنان و مهاجران بار رنج مضاعف و قربانی‌سازی را بر دوش کشیدند و همبستگی عاطفی به دلیل کذب روایت‌های رسمی، ناپایدار ماند.
- **لایه سوم؛ پیامدها و افق آینده (زایش‌ها):** عمیق‌ترین سطح مدل که به ساحت «هویتی و آینده‌نگر» پیوند می‌خورد، نشان‌دهنده واکنش نهایی سوژه ایرانی به بحران‌های دو لایه پیشین است.
- شوک جنگ در این لایه منجر به زایش‌های جدیدی شد که در پاسخ به پرسش‌های سوم و چهارم پژوهش (آینده قرارداد اجتماعی) صورت‌بندی می‌شوند: «تحول‌گفتمان هویت به سمت ملی‌گرایی مدنی»، ظهور «عاملیت پنهان و مقاومت مدنی» و ورود جامعه به وضعیت «پرسشگری مزمن».
- در مجموع، این لایه‌بندی نشان می‌دهد که تروما از لایه کالبدی آغاز شده، از لایه نهادی عبور کرده و در نهایت هسته معنایی و هویتی جامعه را هدف قرار داده است. مدل حاضر تأکید می‌کند که بازسازی قرارداد اجتماعی در ایران پساجنگ، نه صرفاً از طریق بازسازی کالبدی، بلکه از معبر رسمیت‌بخشیدن به این زایش‌های هویتی و تکثر روایت‌ها امکان‌پذیر خواهد بود.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازخوانی اجتماعی رخداد جنگ دوازده‌روزه از منظر نخبگان فکری، نشان داد که این واقعه فراتر از یک درگیری نظامی، به مثابه یک «رخداد آشکارساز» عمل کرده است. یافته‌های استخراج‌شده در چهار ساحت معرفتی، فضایی، روانی و هویتی، بر یک بن‌بست ساختاری دلالت دارند: شکاف عمیق میان «منطق قدرت» و «زیست جهان شهروندان».

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که «مسئله‌مند شدن» جنگ در نگاه اندیشمندان، بیش از هر چیز معطوف به زوال نهادهای واسط است. وقتی رسانه‌های رسمی دچار لکنت می‌شوند (ساحت معرفتی)، شهر بی دفاع رها می‌شود (ساحت فضایی) و سوژه در برابر تروما تنها می‌ماند (ساحت روانی)، جامعه به ناچار به سمت نوعی «خودکفایی اضطراری» حرکت می‌کند. این وضعیت، اگرچه در کوتاه‌مدت به شکل «اقتصاد بقا» و «اتمیزه‌شدن اخلاقی» بروز می‌یابد، اما در لایه‌های عمیق‌تر، حامل بذریه دگرگونی هویتی است؛ گذار از «سوژه توده‌وار» به «سوژه ملی مدنی». این سوژه ملی اگر خوب پرداخته نشود می‌تواند هم به نوصفوی‌گرایی جدید از یک سو و سلطنت‌طلبی جدید از سوی دیگر بیانجامد. شکل‌گیری سوژه ملی مدنی نیازمند افق‌گشایی میان شهروندان از طیف‌های مختلف اجتماعی خواهد بود.

با در نظر گرفتن مطالب بالا سناریوهای مختلفی را می‌توان برای آینده در نظر گرفت:

۱. تداوم «وضعیت تعلیق» و فرسایش تدریجی: اگر حاکمیت همچنان بر «مناسک منازعه» و روایت‌های تک‌صدایی اصرار ورزد و مکانیسم‌های تبعیض (مانند گزینش) را حفظ کند، جامعه در وضعیت «تعلیق و ابهام مزمن» باقی خواهد ماند. این وضعیت، خطرناک‌ترین سناریو است، زیرا منجر به «فرسایش روانی» مداوم، خروج سرمایه (مادی و انسانی) و تعمیق شکاف دولت-ملت می‌شود. در این حالت، جامعه به تدریج توان تاب‌آوری خود را از دست می‌دهد و در برابر شوک‌های آتی (اقتصادی یا نظامی) کاملاً بی‌دفاع خواهد شد.

۲. فروپاشی اخلاقی و رادیکالیسم: اگر فشارهای اقتصادی و امنیتی تشدید شود و «سیاست مرگ» بر «سیاست زندگی» غلبه کند، احتمال فعال‌شدن گسل‌های خطرناک اجتماعی وجود دارد. همان‌طور که در برخورد با مهاجران دیده شد، جامعه پتانسیل «قربانی‌سازی» و خشونت علیه «دیگری» را دارد. در غیاب نهادهای واسط و نخبگان مسئول، این خشم می‌تواند به سمت رادیکالیسم کور و درگیری‌های داخلی هدایت شود.

۳. گذار به «ملی‌گرایی مدنی» و بازسازی قرارداد اجتماعی: این سناریوی امیدبخش، برآمده از پتانسیل‌هایی است که در جنگ ۱۲ روزه آشکار شد. چرخش جامعه به سمت «ایران» و «وطن»، فرصتی تاریخی برای بازسازی همبستگی است. اگر حاکمیت و نخبگان بتوانند این ناسیونالیسم را از جنبه‌های شوونیستی و باستانی پالایش کرده و آن را بر پایه «حقوق شهروندی»، «تخصص‌گرایی» و «پذیرش تکثر» بنا کنند، امکان خروج از بن‌بست وجود دارد. شرط تحقق این سناریو، «بازگشت سیاست» است؛ یعنی احیای نهادهای واسط، پذیرش «صدای سوم» و حرکت به سمت «بی‌طرفی حکومت» در توزیع فرصت‌ها. همچنین، به رسمیت شناختن رنج‌های انکارشده (زنان، حاشیه‌نشینان) و پایان دادن به خشونت معرفتی، پیش‌شرط هرگونه آشتی ملی است.

بر مبنای یافته‌ها و با فرآوری از لایه‌های توصیفی و با عنایت به سناریوهای محتمل، برخی از پیشنهادها و یا ضرورت‌های حکمرانی اجتماعی پس از جنگ به قرار زیر است:

- ضرورت گذار از لکننت به دیالوگ مدنی: پیش‌بینی می‌شود که تداوم انسداد روایتی و اصرار بر رژیم‌های حقیقت‌پیشین، منجر به گسست کامل معرفتی میان جامعه و نهادهای رسمی گردد. بازسازی قرارداد اجتماعی، مستلزم رسمیت‌شناختن «صداهای حاشیه‌ای» و لغو انحصار روایتگری تروماست.
- بازخوانی حق بر شهر و عدالت فضایی: رخداد نشان داد که زیرساخت‌های شهری تهران نیازمند یک بازنگری بنیادین از «فضای کنترل» به «فضای صیانت» هستند. ضرورت آینده، الغای منطق اوبری‌سازی ریسک و تدوین پیوست‌های عدالت فضایی برای صیانت از طبقات فرودست در بحران‌های احتمالی است.
- تکوین سوژه بازتابی و قرارداد اجتماعی نوین: محقق بر این باور است که ایران پسا-رخداد، جامعه‌ای است که «پس‌افتادگی نهادی» را به چالش می‌کشد. عاملیت نخبگان و بیداری مدنی حاصل از تروما، مسیر را برای زایش یک همبستگی نوین بر پایه اخلاق مسئولیت هموار کرده است. بازسازی قرارداد اجتماعی دیگر یک انتخاب نیست، بلکه تنها راه‌گریز از فرسایش دائم هویت ملی در مواجهه با تروماهای آتی است.

منابع

— انجمن جامعه‌شناسی ایران (۱۴۰۴). مجموعه کامل نشست‌های انجمن جامعه‌شناسی ایران در موضوع «بازخوانی اجتماعی جنگ دوازده‌روزه». <https://isa.org.ir>

- اندرسون، بندیکت (۱۳۹۳). جماعت‌های تصویری. ترجمه محمد محمدی. تهران: رخداد نو.
- باومن، زیگمونت (۱۳۹۲). عشق سیال: در باب پایداری پیوندهای انسانی. ترجمه عرفان ثابتی، چاپ سوم، تهران: ققنوس.
- براون، ویرجینیا و کلارک، ویکتوریا (۱۴۰۳). تحلیل‌تم - راهنمای کاربردی. ترجمه الهام ابراهیمی. تهران: جهاد دانشگاهی.
- توحیدلو، سمیه (۱۴۰۱). فراترکیب تحلیل‌های موجود درباره اعتراضات ۱۴۰۱ ایران. فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، ۲۳(۳)، ۱۴۵-۱۷۹.
- توحیدلو، سمیه (۱۴۰۴). مقایسه مضامین به‌کاررفته در تحلیل‌های رسمی و غیررسمی پیرامون جنگ دوازده‌روزه. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۲۱(۸۱)، ۲۹۱۴. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2026.2084009.2914>.
- دیکچ، مصطفی (۱۴۰۱). خشم شهری - شورش طردشدگان، ترجمه مجید ابراهیم‌پور و دیگران، تهران: چشمه.
- ژریک، اسلاوی (۱۴۰۱). رخداد - سفری فلسفی با قطار یک مفهوم، ترجمه امیررضا گلابی، تهران: نی.
- فوکو، میشل (۱۳۹۰). باید از جامعه دفاع کرد. ترجمه رضا نجف‌زاده. تهران: نی.
- کلاین، نائومی (۱۳۸۹). دکترین شوک: ظهور سرمایه‌داری فاجعه. ترجمه مهرداد (خلیل) شهابی و میرمحمد نبوی. تهران: کتاب‌آمه.
- لاکلائو، ارنستو و موف، شانتال (۱۳۹۳). هژمونی و استراتژی سوسیالیستی: به سوی سیاست دموکراتیک رادیکال. ترجمه محمد رضایی. تهران: ثالث.
- لفور، هانری (۱۳۹۵). تولید فضا. ترجمه محمود عبدالله‌زاده. چاپ دوم، تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- لویناس، امانوئل (۱۳۸۷). اخلاق و نامتناهی. ترجمه مراد فرهادپور و صالح نجفی. تهران: صبا.
- مدنی، سعید و همکاران (۱۳۹۹). آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان ۱۳۹۸، مؤسسه رحمان.
- هابرماس، یورگن (۱۳۹۷). بحران مشروعیت. ترجمه جهانگیر معینی علمداری، چاپ سوم، تهران: گام‌نو.

- Braun, V., & Clarke, V. (2021). Thematic analysis: A practical guide. Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for the thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qup0000196>
- Graham, S. (2011). *Cities Under Siege: The New Military Urbanism*. London: Verso Books.

References In Persian

- Anderson, B. (2014). *Imagined communities* (M. Mohammadi, Trans.). Tehran: Nashr-e Rokhdad-e No. [In Persian]
- Bauman, Z. (2013). *Liquid love: On the frailty of human bonds* (E. Sabeti, Trans.). 3rd ed. Tehran: Nashr-e Qoqnoos. [In Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide*. Sage.

- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qap0000196>
- Braun, V., & Clarke, V. (2024). *Thematic analysis: A practical guide* (E. Ebrahimi, Trans.). Tehran: Jahad-e Daneshgahi. [In Persian]
- Dikeç, M. (2022). *Urban rage* (M. Ebrahimpour et al., Trans.). Tehran: Nashr-e Cheshmeh. [In Persian]
- Foucault, M. (2011). *Society must be defended* (R. Najafzadeh, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian]
- Graham, S. (2011). *Cities under siege: The new military urbanism*. London: Verso Books.
- Habermas, J. (2018). *Legitimation crisis* (J. Moeini Alamdari, Trans.). 3rd ed. Tehran: Gaam-e No. [In Persian]
- Iranian Sociological Association. (2025). Complete collection of meetings of the Iranian Sociological Association on the topic of "Re-reading the social aspects of the Twelve-Day War". <https://isa.org.ir>. [In Persian]
- Klein, N. (2010). *The shock doctrine: The rise of disaster capitalism* (M. Shababi & M. Nabavi, Trans.). Tehran: Ketab-e Ame. [In Persian]
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2014). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics* (M. Rezaei, Trans.). Tehran: Nashr-e Sales. [In Persian]
- Lefebvre, H. (2016). *The production of space* (M. Abdollahzadeh, Trans.). 2nd ed. Tehran: Center for Studies and Planning of Tehran Urban Planning. [In Persian]
- Levinas, E. (2008). *Ethics and infinity* (M. Farhadpour & S. Najafi, Trans.). Tehran: Entesharat-e Saba. [In Persian]
- Madani, S., et al. (2020). *Silent fire: A look at the November 2019 protests*. Tehran: Rahman Institute. [In Persian]
- Tohidlou, S. (2022). Meta-synthesis of existing analyses regarding the 2022 protests in Iran. *Journal of Iranian Sociology*, 23(3), 145–179. [In Persian]
- Tohidlou, S. (2026). Comparison of themes used in formal and informal analyses regarding the Twelve-Day War. *Journal of Cultural Studies and Communication*, 21(81). <https://doi.org/10.22034/jcsc.2026.208400.2914> [In Persian]
- Žižek, S. (2022). *Event: A philosophical journey through a concept* (A. R. Golabi, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian]